

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 3

Birinciteşrin 1941

Cilt: I

MAHMUD II. NİN İZZET MOLLA VE ASÂKİR-İ MANSÛRE HAKKINDA BİR HATTI

Başvekil Sayın Dr. Refik Saydam'ın dergimizde neşrolunmak üzere lûtufları buyurdıkları vesikalardan fotoğrafını neşrettiğimiz hat, Mahmud II. tarafından Serasker Husrev Paşaya gönderilmiştir. Bu hattın ne gibi şartlar içinde seraskere gönderildiğini izah edelim :

Rusların tecavüzüne karşı harp açılıp açılmaması hakkında 1243 zilkadesinin altıncı salı günü (20 Mayıs 1828) İstanbulda Fetva Kapısında - eskiden fevkalâde hallerde olduğu gibi - umumî bir meclis toplanmıştı.

Mecliste devlet adamlarının birçoğu, bunlar arasında Haremeyn müfettişi olan Keçeci Zade Şair İzzet Molla da vardı. Mesele mühimdi. Ruslar Moraya imtiyaz verilmesi için ısrar ediyor, daha birçok ağır tekliflerde bulunuyordu. Yeniçeri ocağı kaldırılmalı ancak iki sene olmuş, yerine teşkil olunan *Asakir-i Mansûre* gerek sayı, gerek keyfiyetçe henüz kâfi dereceye gelmemişti. Bununla beraber meclisin ekseriyeti Rusların tekliflerini kabul etmedense harbe girmeğe taraftar görünüyordu. Eski şeyhülislâmlardan Sıdkî Zade Efendi, mutlaka muharebeye girilmesi reyinde idi. Sadrîâzam Selim Paşa "Ah efendiler, bizim hep maksudumuz düşman ile muharebe etmektir. Lâkin vakitsiz oldu. Biraz askerimizi daha teksir etmeliydik.,, reyinde bulundu. İzzet Molla "vallah efendim, çok fenadan az iyi iyidir.,, diye cevap verdi [1]. Nihayet meclis, Ruslara harp ilân edilmesine karar verdi. Bu hususta hazırlanan beyanname her tarafa gönderildi.

Mecliste hazır bulunanlardan Keçeci Zade İzzet Molla dilini tutmaz bir adamdı. Evvelce Mahmud II. nin en nüfuzlu adamı olan Halet Efendiye intisabı vardı. O münasebetle hükümdarın huzuruna girer, bazı şeyleri sarîh veya zımnî olarak tenkit ederdi. Mahmud II., Halet Efendinin hatırı için bu tenkitlere göz yumardı. Fakat Halet Efendi gazaba uğriyarak nefiy ve idam edildikten sonra İzzet Molla tenkit meslekine gene devam etti. Bir aralık sadrîâzamı diline doladı. Bunun üzerine 15 cemaziyelâhır 1238 (28 şubat 1823) te Keşan'a nefyolundu. Bir sene sonra affedilerek Mahmud II. den gene iltifat görmeğe başladı. Rütbesi İstanbul payesine yükseltildi. 4 şaban 1243 (21 şubat 1828) te Haremeyn müfettişliğine tayin olundu.

[1] Lûtfî tarihi, cilt : 1, sa. 292

İzah ettiğimiz veçhile 1828.de Ruslara harp ilân olunduktan ve hudutta ordular harekete başladıktan bir müddet sonra İzzet Molla, harbin memleketin başına felâket getireceğinden, biran evvel düşmanla uyuşularak sulh yapmanın memleketin menfaati için zarurî bulunduğu bahsederek, arkadaşı Defterdar Kesedarı Ömer Rasim Efendi ile birlikte bir lâyiha hazırladı. Fakat lâyihayı hükümdara takdim etmeden önce şuna buna göstermek ve mündericatını ifşa etmek ihtiyatsızlığında bulundu. Mahmud II.; lâyihayı haber aldı. Hekimbaşı Behçet Efendiye meseleyi sordu. O da lâyihayı gördüğünü arzetti [2]. Umumî meclisin kararı üzerine açılan muharebe aleyhinde bulunmağı bozgunculuk sayan hükümdar, lâyihayı getirtip okuyunca büsbütün gazaba geldi. Serasker Husrev Paşa, Sadaret Kaymakamı Hulûsi Paşa ile Reisülküttap (Hariciye Nazırı) Pertev Efendiye çağırtdı. İlmiye tarîkinde bulunan İzzet Mollanın bu hareketinden dolayı idamı icap ettiğinin Şeyhülislâma tebliğ edilmesini Kaymakam Paşaya emretti. Bir taraftan da İzzet Molla lâyihasının yapacağı fena tesiri önlemek için lâyihadaki fikirleri reddedici bir lâyiha hazırlanmasını Reisülküttap Pertev Efendiye tenbih etti. Bunun üzerine Şeyhülislâm Yasinci Zade Abdülvehhap Efendi, Silâhtar Ağaya bir tezkere göndererek İzzet Mollanın adının "tarikten hâkkolunduğundan bahsile evlâtlarına merhameten,, idamdan affı için tavassutta bulunmasını rica etti. Fotoğrafını neşrettiğimiz vesika Şeyhülislâmın İzzet Mollanın idamdan affı hususunda vaki olan bu müracaati üzerine Mahmud II. nin Serasker Husrev Paşaya gönderdiği hattır ki Mahmud II. nin el yazısıyledir. Sureti aşağıya kaydedilmiştir.

Mahmud II. nin hattı sureti

Serasker Paşa,

Dümkü gün sen ve Kaymakam Paşa ve Reis üçünüz hazır olduğunuz halde mahut İzzet ve refikî Rasim için ne veçhile müzakere olduğunuz ve Kaymakam Paşaya Efendi dâimize [3] emir ve irade-i şahanemizin ne gûne ifade olunacağı taraf-ı humayunumuzdan sipariş ve tenbih kılınmış olduğu malûmundur. Husus-u mezkûreye dair Efendi-i müşarünileyh dâimizin Silâhtar Ağa tarafına şimdi bir tezkeresi vürut etmiş merkumun tarikten hâkkolunduğundan bahsile evlâtlarına merhameten idamı hususunda affü merhamet kılınması niyaz eder. Ancak merkumun mütecasir olmuş olduğu kabuhat âhar şey'e makîs olmayıp şu günkü günde bundan büyük hiyanet ve idlâl-i âlemi mucip olacak fazahat olmamağla

[2] Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuasının 1 kânunuevvel 1332 (1 kânunuevvel 1916) tarihli 41 inci sayısında Keçeci Zade Reşad Fuad'ın «Keçeci Zade İzzet Molla» başlıklı makalesi.

[3] Yani Şeyhülislâm Efendiye

nizam-ı âlemin vikayesi için izalesi farz menzilesinde olduğu zâhirdir. Müşarünileyh dâimizin evvelemirde tehevür gösterip te sonra affolunması suretini göstermeleri acep Kaymakam Paşanın ifadesinde kat'î irademiz olmamasından mı iktıza ediyor? Yoksa tarîk beyninde bu husus için lev'm ve mezemmetimde olurlar hulyasına sapsmış olmalarından mı lâzım geliyor? Velhasıl merkumanın ileruki mütaleaya göre böylece durmalarından ise gerek sırran ve gerek alenen tertib-i cezaları iktızay-ı halden görünür. Maazallahü taalâ bunların tutmuş oldukları usul tefrikayı mucip olacağından başka, dahi nice nice fesadâtı müstelzim olacağı edna mü-lâhaza ile malûmdur. Sen bu hususu Reis ile mahremane söyleyip taraf-ı humayunuma rey'ü kararınızı arzedesin. Bir de şu Asakir-i Mansuremizin gâh öteye ve gâh beriye nakil ve hareketleri cihetiyle zedelenmeleri Huda hakkı için zatımı dilhun etmektedir. Ve Serasker Kaymakamı Halil Paşanın Edirneye celbi hususunu emretmiş isem de bu gece mütalea eyledim. Sadrîâzam ordusu Şumnuda kışlıyacak olduğu halde müşarünileyh Halil Paşanın Edirneye nakli bu taraftan gösterilmiş olsa memurîn beyninde bürüdeti mucip bir keyfiyet olacağından mücerret zat-i maslahatı halelden vikayeten bu taraftan buna dair şey yazılmasını tensip etmedim. Bakalım anların rey'ü kararları ne veçhile olacak bilindikten sonra ana göre iktızasına bakılır. Rabbim taalâ Devlet-i Aliyyemiz hakkında hayırlı netice ihsan eyliye âmin.

? İkinciteşrin 1828

Keçeci Zade Reşad Fuad Bey merhumun, yukarıda işaret edilen makalesinde izah ettiği veçhile Mahmud II. nin bu hattının aslı, Husrev Paşanın vefatında kâğıtları arasında çıkmış ve terekesini yazmağa memur edilen (bir müddet sonra Kazasker olan) Necib Efendide kalmıştır. Necib Efendinin vefatında oğlu Şûray-i Devlet azalığından mütekait Vahid Beye intikal eden bu hattın fotoğrafisini Reşad Fuad Bey sağlığında aldırmiş, suretini sözü geçen makaleye zeylolarak neşretmiştir [4]. Hattın aslı Aksaray yangınında Vahid Beyin evinde yanmış olduğundan Sayın Başvekilimizin yüksek müsaadeleriyle neşrettiğimiz fotoğrafının târihi kıymeti bir kat daha artmıştır.

Mahmud II. bu hattında, İzzet Molla ile arkadaşı Rasim Efendinin kabahatleri büyük olduğundan "gerek sırran ve gerek alenen tertib-i

[4] Reşad Fuad Beyin neşrettiği hat suretinde şu yanlışlıklar vardır: Üçüncü satırdaki «dâimize» kelimesi «dâimiz» yedinci satırdaki «gösterip te» kelimesi «gösterdikten» olarak istinsah olunmuş, dördüncü satırdaki «Silâhtar Ağa» da «Silâhdaran» şekline konulmuştur. Onuncu satırdaki «fesadâtı» kelimesi «hasaratı» olarak yazılmıştır. Sayın üstad İbnülemin Bay Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri adlı çok değerli eserinde, İzzet Mollanın tercümei hali sırasında bu Hattın Mollaya ait kısmını istinsah buyurdıkları sırada Reşad Fuad merhumun yukarıda arzettiğimiz üç zuhulünü tashih buyurmuşlardır.

cezaları,, nin zarurî olduğunu bildirmesi ve bu işi Reisülküttap ile mahrem olarak görüşerek arzetmesini Seraskere emretmesi üzerine Serasker Husrev Paşa ile Reisülküttap Pertev Efendi [5] İzzet Molla ile arkadaşının nefyini arzetmiş olacaklar ki evvelkisinin Kıbrısa, ikincisinin Rodosa nefyine irade çıktı. [6] Bazılarının tavassutu üzerine İzzet Mollanın menfası Sıvasa tahvil edildi.

İzzet Mollanın 25 rebiülâhır 1244 (4 teşrinisani 1828) tarihinde nefyedildiği bir taraftan Hafız Hızır İlyas'ın "Letaif-i vakayi-i Enderûn,, unda (Sa. 448), diğer taraftan Abdülhak Mollanın üstad İbnülemin Bay Mahmud Kemal'in kıymetli kütüphanesindeki yazma hatıralarında [7] tespit edilmiştir.

Diğer taraftan İzzet Mollanın yazdığı lâyiha aleyhinde Beylikçi Akif Efendiye [8] bir reddiye yazdırıldı. Reddiyeye Pertev Efendi tarafından bazı ilâveler yapılmıştır.

İzzet Mollanın Mahmud II. yi gazaba getiren lâyihası ile Akif Efendinin reddiyesini -Pertev Efendinin ilâveleriyle beraber- aşağıya aynen alıyoruz.

İzzet Molla lâyihasının başında Rusyaya harp ilânı için harp taraftarları tarafından ileri sürülen sekiz sebebi saymış, sonra bunlara ayrı ayrı cevap vermiş, Ruslara karşı harp ilânına karar veren umumî mecliste harp taraftarlarıyla aleyhtarlarının zihniyetlerini ve harbe aleyhtar iken taraftar gibi görünenlerin düşüncelerini canlı olarak tebarüz ettirmiş, daha sonra Ruslarla bir an evvel uyuşularak harbe nihayet verilmesi zarurî olduğunu izah etmiştir.

Rusya harbinin felâketle neticelenmesi üzerine Mahmud II., İzzet Mollanın serbest bırakılmasını emretmişse de o sırada İzzet Molla ansızın vefat ettiğinden zavallı şair, bu ahtan istifade edememiştir. (Şairin Sıvasta hükümdar tarafından öldürtüldüğü hakkında da zayıf bir rivayet vardır.)

Mahmud II., yazısının sonunda başka bir meseleye geçerek o sırada asakir-i mansûrenin gâh öteye, gâh beriye nakolunarak hırpalanmalarından müteessir olduğunu bildirmiştir. Ruslara harp ilân olunduğu sırada ordu seraskerliğine tayin olunan Boğaz muhafızı Hüseyin Paşa, Davud Paşa-

[5] Bir müddet sonra Vezaret rütbesiyle Mülkiye Nazırı olan ve rakibi, Tabsire sahibi, Akif Paşanın işvasiyle nefiy ve idam edilen Pertev Paşadır.

[6] Lûtfi tarihine göre Rasim Efendinin nefyi hakkındaki fermanda «ehli islâm beynine tefrikayı müeddi kelimat-ı sahife tefevvühatına ibtidar eylemesi» nefyine sebep olarak gösterilmiştir. (Cilt: 2, Sa. 142)

[7] Son Asır Türk Şairleri, Sa. 731

[8] Sonra Reisülküttap ve Vezaretle Hariciye ve daha sonra Dahiliye Nazırı olan Akif Paşadır.

dan Şumnu'ya hareket ederken orduyu teşyie gelen Mahmud II. ye küçük Çekmece'den Silâhtar Ağa vasıtasıyla gönderdiği teşekkürnameye Mabeynden gönderilen cevapta Asakir-i Mansûrenin "muharebece henüz tecrübeleri sebkat etmediğinden... muhâtaralı mahallere ve ileriye sevk olunmamaları,, tavsiye olunmuştur. [9] Diğer taraftan Lûtfi Tarihi, ordu seraskeri kaymakamlığına tayin olunan Halil Rifat Paşa ile Şumnu'ya giden Asakir-i Mansûreden bahsederken yolda "piyadelerin bitab olarak ayakları sakatlanmış ve kimisi hastalanmış,, olduğunu yazıyor [10] Mahmud II., bu halleri dikkate alarak Asakir-i Mansûrenin hırpalanmasına meydan verilmemesini Seraskere ihtara lüzum görmüştür.

İhsan SUNGU

İzzet Molla'nın Lâyihası [11]

Evvelâ cezire-i Mora *bitevabiha* Devlet-i Aliyyeye şimdilik tâbi olarak imtiyazat-ı matlûbe giderek kesb-i vüs'at eyleyip külliyyen Devlet-i Aliyye hükûmetinden çıkacağı.

Saniyen Rum milleti hangi memlekette zulüm ve taaddi görse ve kisb ü ticareti muradınca olmazsa refte refte Mora cümhuruna firar ederek Memalik-i Mahrûseden reâyânın fekk-i rekabe-i raiyyet edeceği.

Salisen Cezire-i Morada ve sair memâlik-i Yunan denilen mahalde vaki mesâcid-i ehl-i islâm kilise ve bunca hanuman-ı müslimîn, emkine-i nesârâ olacağı.

Rabian cümhur-ü mezbur, gittikçe tevs-i daire-i müknet eyleyip her adada bir sefine inşasıyle ticaret-i bahriyye külliyyen ellerine geçeceği.

Ve *hamisen* Rusyalunun Memalik-i Mahrûseden şimdiye kadar aldığı mahaller kenar-ı havze-i islâmiyyede olmağla Mora maddesi anlara makis olmayıp bir camenin eteği muhterik olsa o miktar mahalli kat'olunarak istimal olunabilir. Mora maddesi giribânından muhterik olmuş mahal gibi olmağla kabil-i tamir olmayacağı.

Ve *sâdisen* Mora serbestiyeti Kırım serbestiyeti gibi olmayıp Rumun tüccar gemileri amedşüdle ahali-i islâm dâğ ber dil-i ducret [12] ve inñial olup beynelislâm münazaalar vukuiyle müstashipleri olan düvel-i efrenciyye taraflarından perde bîrûn tasahüpler olundukça bu serbestiyeti tasdik ettiğimize peşiman olacağımız.

[9] Lûtfi Tarihi, cilt 1, Sa. 296.

[10] cilt 1, Sa. 292

[11] Lûtfi tarihi, cilt 1 (Sa. 391—401), Atâ Tarihi, cilt 3 (Sa. 255—267)

[12] داغ بردل ضجرت

Ve *sâbian* sevahil-i Memalik-i Mahrûseden bildikleri gibi erzak iş-tira eyleyip ve bildikleri gibi satarak dûn gümrükler vererek akvât-i millet-i islâmiyye, yetlerine geçip Âsitane-i Âliyye ve sair memâlik-i islâmiyye-nin duçar-ı zaruret olacağı.

Ve *sâminen* arazi-i Yunan, Sırp ve Karadağlı ile iltihak edip Rusyalının da elinden çıkıp müstakillen bir devlet-i cesime-i cedide olarak tevsi-i daire-i memâlik dâyesiyle nice kal ve kaleme gelmez mekârihe tasaddi edecekleri mülâhazadan baid değildir.

Bend-i evvele cevap

Cezire-i Mora imtiyazatı lâkırdıları henüz başlamış ve daha muharebe sadedleri [13] yoğiken Anavarin'de donanmamız muhterik olup bu mukaddimeden vehamet-i encam mutalea olunmıyarak sair cezair-i islâmiyyeye imdat eylemek dererece-i istihaleye varmış olup cümlesini asker-i tevekküle ısmarlamak ve yirmi sekiz senede alınmış Giridi, Mora hatırı için feda etmek gibi muhataralar aşikâr olup şimdilik olsun yedimizde kalacak Morayı evvel be evvel kat'ice teslim eylemek.

Cevab-ı sâni

Rum milleti bâdezin her ne mahalden olursa rıbka-i itâatten çıkıp Mora cümhuruna iltica ederler diyerek Rumelinin nısfından ziyade olan reayamızı evvel be evvel eyâdi-i âdaya arz etmek.

Cevab-ı sâlis

Morada vaki mesacid-i müslimîn kefare elinde kalmasın diyerek hudûd-i garbiyye ve şarkiyye ve belki şimaliyye ve cenubiyyede kâin meâbid-i mü'minîni urza-i âyîn-i nesârâ etmek istidadını vermek.

Cevab-ı râbi

Cümhur-ı mezbur gittikçe tevsi-i daire-i müknet eder diyerek ve gemiler inşa eder denilerek donanmamızı yakıp sair cezairi idareden kalıp şimdiden tevsi-i daire-i müknetlerine cezair-i saire ile imdad eylemek.

Cevab-ı hâmis

Rusyalunun sair aldığı memâlik dâmen-i memâlik-i islâmiyyede vaki olup bu Mora maddesi giribânında bir rahnedir diyerek bilcümle câ-

[13] Sadaları (Atâ Tarihi)

me-i kişver-i islâmiyyeyi ateşe atmak gibi suretlere tecasür ile bir kaç defa tecrübe olunan mevadda ictisar olunmak.

Cevab-ı sâdis

Mora serbestiyeti Kırım serbestiyetine benzemeyip Yunanlıların serbestiyetle âmedşüdlerinde ehali-i islâm mükedder olur diyerek bilistiklâl devlet olmaları, *el'iyâzü billâh* muavinleri olan devletlerin cesametine göre mümkün olduğu surette dahi ziyade müşmeiz ve mükedder olacağımız.

Cevab-ı sâbi

Sevâhil-i Memalik-i Mahrûseden erzak alırlar, dîn gümrukler verirler diyerek cemi-i sevâhili, muhâtaraya ilka edip bilkülliyeye bir sahilden diğer sahile bir çarnık [14] irsal edememek suretlerine teşebbüs olunmak.

Cevab-ı sâmin

Sırlı ve Karadağlı ile memalik-i Yunan iltisak edip bâde bu'din [15] bir devlet-i cesîme olurlar diyerek minel kadîm devlet-i cesime olmuş üç devletten ihtiraz olunmıyarak varımızı bu uğura sarfetmek muhataraları ve nice nice kal ve kaleme gelmez mevâd tahaddüsü mülâhazadan baid değildir.

İptida Rusyalı Kırım serbestiyetine vaz'-ı asay-ı ısrar edip düvel-i sairenden muavinleri yoğiken Devlet-i Aliyyenin taassup ve bivukufluğu hengâmında hâh ve nahâh tasdik ettirdiği o zamanın vükelâsının *hâşâ* hiyanet ve habasetinden olmadığı bedihî olup zarar-ı âmdan zarar-ı hassı kabul eylemişlerdir. Ve Kırım ahalisi bilcümle ehl-i islâm iken taassup olunmaları o zaman dahi ahval-i düvele ve vakt ü hâle vâkif olmyanlar, Şama ve sair mahalle hicret eylemişlerdir. 96 da Kırım Rusyalıya terkolunduktan üç yıl sonra hâlâ serir âray-ı şevket ü şan, veliyyünnimet-i âlemîyan efendimiz [16] tevellüt buyurup teccid-i kavanin-i devlet ve bunun gibi nice şevketlere mazhar olmuşlardır. Bir devlet beş yüz sene bir halde olmyacağı tevarih âşinâyan-ı eslâfa malûmdur. Kâr-ı âkil oldur ki şerr-i cüz'iyi ihtiyar eyleyip âdâya izhar-ı mülâyemet ile kendi işine nizam verip *vakten minel evkat* ahz-i sâre didedûz [17] olmak iktıza eder. Nemçe devleti iki bin senedenberi bir kaç defa suret-i inkıraza

[14] Çarnık, Bulgarcadan, iki başı çalık dalyan kayığı, ol biçimde küçük zahire kayığı. Çarnığın pek kücüğü petalya. (Lehce-i Osmanî) [15] بعد بعد [16] Mahmud II. [17] دینه دوز

yüz tutmuş iken düşmana mudârâ ve tedâbir-i eshab-ı akl ü dehâ ile tahlis-i giriban eylemiştir. Vak'a-i Timuriyyede hangi devlet-i ahen sıfat Timuru bilip izhar-ı-mülâyemet eylediye rehayafte-i kibr ü kini olup ve badehu Timurun savle-i bâtilâsı inkızasından sonra mülklerine muta-sarrıf olarak Emîr Timurun ihâta eylediği memalike dahi berveçh-i suhulet malik olmuşlardır. Bunun misali rişte ile seyftir. Acemi seyyaf, zur-ı bâzû ile rişteyi katı'da zahmet çeker. Eğer seyyaf mahir ise, o da rişteye arz-ı mülâyemet eder de kat'eyler. Bu suretle üç dane kelb-i akurun savle-i hinzîrânesinden mülâyemet ile fekk-i gûştpare-i sâk-i memâlik eyleyip bedel-i sulh olarak bir nanpareden [18] geçilmek ehvendir. Zira musalehada mahâzîr beyan ettiğimiz mevad, mukatele ve müdafaa ile tedenni edeceği meczum olmayıp eğer bilmuharebe tasdik ettirirler ise mekârih-i muharrere tezayüt edip mecburen kabul olunmakta nice fesad dahi runüma olur. "Taraf-ı islâmiyyeden bedel-i sulh verilerek musaleha olunmak meşru değildir ya efendiler?," deyu istifta edenlerin fetvasıyla altı mah mukaddem tazmînat-ı vefire ile *limaslahatin* Akgerman musalehası tanzim olunmuş iken bu veçhile istifham-ı inkârî-i kat'î ile istifta olunmak şer'î midir? İki yüz senedenberi devlet-i islâmiyyenin müptelâ olduğu illet-i mekrûhe-i dûdman-ı yezidiyye belâsiyle kabul olunan mevadd-ı musliha acaba galibâne midir ve bedel-i sulh alınarak mı musalemet olundu? *Ezzarurat tübihül mahzûrat* [19] medlûlünce ekl-i meyte caiz olduğu kabîlinden olarak ağıly ağıly kabul olunmuştur. Yohsa zerre kadar din ve imanı ve taraf-ı şahanedan bir parelik nâni olan adam, Padişahın mülkünden geçmez. Sual varit olur ki "devlet-i cesime-i Âli Osman bu mer-tebede dūçar-ı za'f ü herem oldu mu ki hemen düşmanların her bir mutalebesine serfuru eylesin?," Cevap verilir ki "hâşâ ve kellâ olmadı ve gene *inşallâhü taalâ* olmaz. Lâkin iki yüz senedir lîlletin memâlike bakılamayıp ve henüz asker tedarük olunduysa bile düşmanın keyfiyetine nazaran akall-i kalil olup teksir-i asakir oluncaya dek sabır ve sükûn [20] iktıza eder idi.,

Meselâ Resul-i Ekrem *Sallâlahü Taalâ Aleyhi ve Sellem* Efendimiz, hîn-i baislerinde Herkıl ve Kaysere name-i davet tahrir ve süfera tesyir buyurmadılar. Teksir-i daire-i islâm ve tevfir-i memalike ihtimam buyurup badehu süfera irsal buyurdular. Her zamanın bir muamelesi vardır. Meselâ Boğaz pîşgâhında vaki bir kaç kıt'adan ibaret olan sefaini Varna imdadına irsal, mutlaka muhataradan ibaret olmağla irsaline cesaret olunamıyor. Masalihimizin bir cüz'ünde ihtiyata riayet edip ecza-yı sairesinde dâmen-i tevekküle sarılma tenakuz değil midir? Cemi-i

[18] Yani Mora'dan. [19] الضرورات تبیح المحظورات [20] Sükût (Atâ Tarihi)

mamâlik-i islâmiyye ianesiyle sarf-ı vüs' ü makderet eyleyip yalnız Morayı eyadi-i âdâdan tahlise imkân bulunmadığı surette Mora maslahatına muavin bildiğimiz ve istimal ettiğimiz memalik-i hâkaniyye, beş on ağızdan müptelây-ı hücum-ı küffar olduğu takdirce Memalik-i Mahruse kendi maslahatlarından Mora imdadına bakabilir mi? Sual varid olur ki: "Mora maslahatına vaktiyle ihtimam olunamadı., Cevap verilir ki: "ya şimdi ihtimam olunacağı neden malûmdur? Yalnız Moraya ihtimam edemiyen eşhas bizleriz. Bu ihtimamsızlıkla kâffe-i hudud-ı islâmiyyeye ihtimam edeceğimiz memul müdür? Meselâ akçe bunda, memurlar bunda, gemiler bunda, iki derya bunda iken hâlâ Âsitane-i Âliyyeye vâfi zehair işтира olunmayıp altı kuruşa alef satılırken İbrail'e, Tolçî'ya miktar-ı vâfi zehair konulduğuna inanmak neden icap eder? Moskolanun elçisi Âsitane-i İken Boğazda üç vezir muhafız idi. El'an Rusya gemileri *külle yevmin* [21] Boğaz taşrasında olta ururken kılâmımızda miktar-ı vâfi asker olmadıktan sonra hâlâ bir kârgüzar, işe yarar muhafız yoktur. Elimizin yetiştiği yerde bu adem-i tekayyüdü görürken mehal-i baidede kılâ' ve bikaa ihtimam olduğuna inanıp mahzuru aşikâr olan maddeye nice cesaret olunur? „Sual varid olur ki:“ Bizim devletimiz akıl devleti değildir. Şeri' devletidir., Cevap verilir ki:“ gâh şeri' devleti, gâh akıl devleti olmak tenakuzdur. Eğer teşerru' edeceksek cemi-i mevadda teşerru' lâzımdır. „Taraf-ı dost ve düşmenden bazı cevapsız sualler varid oldukça“ artık icab-ı maslahat böyle iktıza eder» cevabı müstedrek değil midir? Bazı hayırhahan-ı devlet gayret-i islâmiyyeye muharebe tarafı şayan olduğundan ol semti ihtiyar eylediler. Mukatele *fisebilillâh* vâcip olduğundan biz de ittiba'eyledik. *İnşaallahü taalâ* hârik-ı âde suret-i musalehadan ziyade Devlet-i Aliyyeye hayr-ı azîm olsa dahî reyimizde muhti olarak mücerret merhamet-i ilâhiyeden haiz-i nusret olmuş oluruz. Bazı kesânın kendini denize atıp sâhil-i selâmetê çıktığı gibidir. Bu nusreti senet ittihaz eyleyip her şeyi ana tatbik edersek hatay-ı fahiştir. Çünkü imdad-ı ilâhî bazan zuhûr etmiyeceği tutar. Zira bize tedbir vaciptir. Hak taalâyâ nusret vâcip değildir. [22] Bu akvali mecalis-i şûrada ityan etmiyenler, havf-i tadril [23] ve tefsik ile sükût etmişlerdir. Zira suret-i zâhirede bu muharrerat *hâşâ* adem-i diyanetten neş'et etmiş sayılır. *Maahaza* hıfz-ı namus-ı devlet ve muhafaza-i erâmil ve eytâm-ı millet için re'y olunan husus, diyanettir. Lâkin sureti, müstekreh olduğundan avakıbbîn [24] ve makulât ile kablelvuku' istidlâl edip vâsil-ı ilmülyakin olmıyanlar, vehle-i ulâda kabul etmeyip türlü türlü ifti-

[21] كل يوم [22] İzzet molla, bundan sonra, kendisi gibi harp aleyhtarı olanların, müşavere meclislerinde fikirlerini açıkça söylememiş olmalarını mazur göstermek istiyor. [23] عواقب بين [24] خوف تضليل

ralara teşebbüs ederler. *Binaenalâzalik* ukalâmız ihtiyar-ı sabr ü sükûn [25] eylemişlerdir. Mukaddema Halet Efendi yalnız Rusyalı ile muharebeye tasaddi edeceği hengâmda vükelây-ı Devlet-i Aliyyenin ekserisi muharrir-i hüf bu abd-i bivukufa, “sizin efendi devleti mahvedecek; hiç bu günlerde Rusya seferi akla gelir mi? Bu mücerret hıyanettir,, diyerek beni, bicürm ü günah tekdir ederler idi. Beş sene zarfında bunlar unutulup herkese bir gayret-i diniyye zuhûr eyledi. Neden oldu bilmem, Halet Efendi mücerret tahlis-i nefis için kendi dairesinden muhareç Eflak, Buğdan voyvodalarının hıyanetini setrile “cemi Rum milleti aforozludur,, diyerek dünyaya aforoz etmiş ve Mosko seferi gibi emri azîme kendi selâmet-i nefsi için gitmişti. Cemi-i sadakat ve belki hayrat ve meberraat ve oldukça zuhûr eden hidematını desiseye hamledenler bu maddede isabet-i reyine itikad etmek taaccüp fermay-ı eshab-ı dirayettir. Hâlâ ordu seraskeri Hüseyin Paşa“ Benim aklıma kalsa şu sefere teşebbüs eylemem. Lâkin karargîr olmuş maddedir. Muhalefet etme deyu tenbih eylediler,, diyerek şikâyetkûnan üç beş defa bu fakire yandı yakıldı. Ve ekser-i vükelây-ı Devlet-i Aliyye *alimallhü taalâ* hâlâ bu itikâttadırlar. Lâkin derdest-i teamül olan maslahat, müdahanenin hilâfi olduğundan bizimle dertleşip şûrâlarda şöyle kırarız ve böyle keseriz demeleri meclis-i şûrâda bir deli adam bulunup “Yâ efendiler, dün gece böyle mi buyurdunuz?,, deyu maslahatı ortaya komadığındandır. Birazının da muharebeyi tercih etmesi, *serbestiyet* nam-ı mekruhunun Kırım vak’asından beri beynennâs menfuriyetini bildiğinden “Şu emri mekruhta reyim bulunmasın,, deyu Devlet-i Aliyyeyi gönülden çıkarıp kendi selâmetini düşünmeden iktıza etmiştir. Bir takımının da mülâhazası şudur ki Kırım vak’ası musaddıklarından bir fert, kenar-ı necata çıkamayıp cümlesi şikeste-i şemşir-i gâdr ü hayf olduğundan bu lekeyi Devlet-i Aliyye kabul etmeyip sebep olanlara isnat ile bilâ mucip anlara benzemek havfidir. Ve bazılarının mütaleası mücerret “Bak, efendi hazretleri nasıl diyanetkâr ki Devlet-i Aliyyenin bir karış yerinden vazgeçmiyor. İşte vükâly-ı devlet böyle olmalı!,, diyerek bir alay ahmağın mazhar-ı sitayişî olmaktan ibarettir. Elçiler bunda iken izhar-ı şecaat ve bahadırılığımız bundan yüz mertebe ziyade idi. Sebep şu idi ki elçiler aralıkta tekarir-i menhusalariyle sâmiyamıza kuvvetlerini kar’ [26] ederler. Anlar gittikten sonra külliyyen Düvel-i Müttefikayı hatırdan çıkardık. Ramazan-ı şerifte gûya anlar da bizimle oruç tutuyor gibi sergilerde el ele zevk ve sohbet ile vakit geçirdik. Tamam ilân-ı muharebe ettikleri vakit aklımız başımıza geldi. Ve birazı el’an gelmedi. Evvelki gösterdiğimiz şiddete nazaran ramazanı Edirne’de tutmak iktıza eder idi. Bu surette

[25] Sükût (Atâ Tarihi) [26] قرع

bidayet-i muharebede su-i tedbirlerimiz nümâyân oldu. Bunları gören âdem ne veçhile muharebeye razı olur? *Ve lev süllim* [27] biz de muhâripler tarafına geçelim; eğer cenk edecek bizler isek beş on aceze etba'ı ne faidyeyi müntiç olur? Meselâ hudutta yüz elli bin musalehacı on yük zahîre ile hazır bulunup musalehaya talip olursa onları iskât ile muharebeci etmek din ve devlete hizmettir. Lâkin acezeden birkaç adamı ihafe ile muharebeci etmek, zuhûr etmiş ve edcek mahzuratın def'ine çare eder mi? *Vallahil-azim*, belki reyimiz hata ve bu bulunduğumuz suret, şakk-ı asâ [28] dır deyu re'y-i sabıktan udûl ile ezcan ü dil muharebecilere iltihak etmiş idim. Sekiz mah miktarı sabreyledim. Gördüm ki muharebecilerden bir nefer adam, bedeninden yüz adam yazıp "Beher hal işbu emr-i dine ben giderim," der olmadı. Bundan tahmin eyledim ki bu muameleler yalnız lisanen denilerek haiz-i fütühât-i celile olup *aferin* almadan ibaret imiş. Ayniyle yeniçerilerin "Padişahımızın kılı düştüğü yere kelle-mizi komuşumuzdur," deyip seferler vukuunda âzâr-ı binamaza teşebbüs ile sefere gitmedikleri gibidir. Hâlâ orduyu humayûn kethudası Hâdi [29] Akgerman musalehasını yapandır; reyinin hilâfı sefere memurdur ve Çavuşbaşı Necip Efendi bizim itikadımızdadır. Ve ordu kadısı Esat Efendi bizimle yanıp yakılanlardandır. Hâlâ Varna seraskeri Kaptan Paşa ve Serasker-i Mansure kaymakamı Halil Paşa bizimle hemitikat olup anlar seferde ve erbab-ı sefer, hazardadır. Sual varid olur ki: "Bu kadar hazarcılar bilittifak açıktan itiraz eyleseler sefercilere galebe mümkün değil midir?," Cevap verilir ki: "bu maddeye mübaşeret esnasında Devlet-i Aliyyenin şu maslahat-ı cesimesinin cub-u siyeh ü sefid-i şatranc kadar kadri yokmuş ki tahta-i sulh ü harbi ortaya koyup şatranççıların sabaha kadar cerh ve tadilleri gibi söyleşip tarafeyn birbirini ilzam eyleyip birsurete karar vermeden hemen ilân-ı maslahat günü kat'ice ifade olunup "Â'dânın teklifleri kabul olunur şey değildir; ölmekten gayri bize selâmet yoktur," diyerek herkesi müstağrak-ı bahr-i hayret ve kat'ice reylerini dermiyan edip "muharebeden gayri suret, Devlet-i Aliyyeye elvermez ve biz bundan gayri suret bilmeyiz ve bilen var ise buyursunlar," diyerek elçilere verilen cevaplar gibi cevap verilir iken hangi âkil kendini muhataraya ilka edüp hakkı söyleyüp ve söylese de mukavemet edebilir?," Artık mefâd-ı mükâlemata gereği gibi vukufu olmıyanlar, bu şiddet-i tabirâtı iştirken sulha razı olurlar mı? Hattâ Şevketli Efendimize dahi takdim olunan takrirler iki şık üzere olmayıp kat'i beyan olduğundan anlar da muktezay-ı diyanet ve bermucib-i mesned-i hilâfet, *femen yetevekkel alellahi fehüve hasbühu* [30] kerimesiyle cevap tahrir buyurdular. Vakıa kat'iyülmefad sadık bilinen adamın

[27] ولو سلم [28] cemâattan ayrılma = شق عصا [29] Hedi Efendi (Atâ Tarihi)

[30] فن يتوكل على الله فهو حسبه

arzettiği kâğıtlardaki şeylere “Razıyım, musaleha olsun,, cevabı taraf-ı padişah-ı islâmdan *el'iyazü billâh* mümkün olur mu? Fetvayı anlaşıya göre verirler meseli meşhurdur. Elçilere cevab-ı kat'i veren bizler iken bizim bu derde çare görmemiz mutasavver değildir. Hattâ “Bunların tasaddi eyledikler imtiyazat maddesi teşrih olunsa,, gibi sadetlere teşebbüs edenlere “Maazallâh, biz reayâmızla mükâleme mi edelim?,, deyu cevaplar verdiler. Ve yedi sene utüvv'ü istikbar ile rıbka-i raiyetten ibâ etmiş ve *cizye* on iki kuruşa iken isyan eden kefereye otuz altı kuruşa çıkmış *cizyenin* bir sene alınmaması ile ruy-ı müsaade arz olunmak ukalâ kârı mıdır? Bir sene reâyâ muaf olup ertesi sene verecekleri *cizye* isyan ettiği hengâmda verdikleri *cizyenin* üç seneliği olmağla bu surette üç seneliği birden vermiş olacaklarını acaba bu mekârihe cesaret edenler bilmez mi? Eğer derlerse ki “Sizin aklınız ermez,, biz de deriz ki: “aklın tarifi olan celb-i menfaat ve def'i mazarrat hususuna bizim müddeamız çesbandır,, Sual ederler ki: “Bunda celb-i menfaat nedir?,, Cevap verilir ki: “emsaline kıyasen muharebelerle elimizden bilküllüye çıkacak şeyin bir zaman olsun ucunu bırakmamak celb-i menfaat değil midir?,, Sual varit olur ki: “Muharebe suretinde celb-i menfaat daha ziyadedir. Darb-ı dest ile elimize girerse mülkümüze malik olmuş oluruz,, Cevap verilir ki: “Devlet-i Aliyyenin akçesi ziyade ve memaliki vâsi' iken giden şeyler muharebe ile elimize geçmedi,, Eğer denirse ki: “O zaman dūdman-ı mülga, [31] mâni-i nusret idi,, Filhakika bu söz yolundadır. Lâkin cevap verilir ki: “henüz ocağ-ı mülganın [21] açtığı yara onulmadan ve yerine icat olunan *Asakir-i mansure* teksir olunup düşmana vâfi olacak mertebeye reside olmadan mutlak ocak ref'oldu diyerek mevadd-ı azîmeye ictisar, hata değil midir?,, Ocağın ref'i filhakika mukaddime-i nusrettir. Lâkin ayn-i nusret olmayup hemen kalktığı anda mansur olmak neden muktazidir? Meselâ Nemçe devletinin mülkünde Yeniçeri askeri yoktur. Ve askeri kendine mutidir. Bu hal ile kendinden kavi bir devletin istid'asına *lihikmetin* müsaadeye mecburdur. Ocak ref'olduğu hengâmda bu bir mukaddime-i fevz ve fütuhtur. Allâh vereydi zaman kazanıp şu askerimize gereği gibi nizam verilinciye kadar bir taraftan bir düşman zuhûr etmeseydi diyenler biziz. İşte bu müddeaya bu tavrımız münafidir. Eğer ocağın ref'i *evvelbeevvel* bir nusret-i azîme olaydı Sultanahmettn [32] avdet günü artık ocak bitti deyip elçileri Yedikuleye hapsedmek iktıza ederdi. [33] Ve bu ise kaldırdığımız ocağın muamelesidir. Zira anlar Etmeydanına kazanları çıkarup

[31] Yani Yeniçeri ocağı. [32] Yeniçeri ocağı lâğvedildiği sırada Sultanahmet camiinde toplanılmış idi. [33] Eskiden yabancı bir devlete harp ilân olunca elçisinin Yedikulede hapsi âdet idi.

Kırımın anahtarlarını beklerler idi. Aynıyle bu cür'etler anın gibidir. Bunları bilip ifade etmiyenlere azv-i kusur olunmaz. Zira perverde i nân-ı padişah olan ehl-i iman, Devlet-i Aliyyenin şimdilik müptelâ olduğu zâf ü fütûru *el'iyazü billâh* alenen dermiyan edip hâşa tercümanların söyledikleri şeyleri söylemek haric ezhadd-i edep değil midir? Lâyık olan odur ki kefereye vesair esafil-i nâsa izhar-ı vüs'ü kudret eyleyüp birbirimizle bildiğimizi söylemek lâzım gelirken müşaverelerde izhar-ı kudret eyleyip evlerimizde "Allâh encamını hayreylie; Üsküdardan araba beygirleri toplayıp cebeli akçesiyle sefer açılır mı?," demek hiyanet-i sarîhadır. Bana kalırsa müşaverelerde "Tophan-i Âmirede, mevcut beygir olmayup arefane beygir ile *evvelbeevvel* üsve-i tedbir [34] sanılıp iki koltuk değnekli, iki canibi fıtıklı, palanlı beygirli Yusuf Efendiye Ahyolu muhafızı ederek üç defa tecrübe olunmuş düşmana sefer açmak bir veçhile akla mülâyim değildir," deyip açıldığı surette birisi hariçten bir itiraz irat eylese "Canım Anadolu ve Rumeliden mekâri beygiri istedikleri zaman Türkler niçin vermez diyenler siz değil misiz? Şimdi din-i muhammedî için bir senecik *hintova* [35] binmeseniz ne olur? Sizin asla gayret-i diniyyeniz kalmamış. Yusuf Efendi bir kâr gûzar adamdır," deyüp tazîr-i şedit iktiza ederken mecalis-i sairede bu itirazları kabul edüp mecalis-i müşaverede dermiyan olunmamak mahza birbirimize müdahaneden ibarettir. Bana kalırsa müşaverelerde düşmenâne muamele olunup taşrada dostâne muamele olunmak muktazay-ı diyanettir. *El-haletü hazîhi* bunun aksi olduğundan kıylûkal ve enva-ı eracif *lâmehale* peyda olmaktadır. Peygamberan-ı izam müdara ile emir buyurdular. Lâkin makam-ı cerh ü tadilde olan müdara yalnız elfazın mülâyemetidir. Yohsa müdara ile memuruz diyerek veliyyünnimeti olan devletini bergeşte etmek müdara değildir, hıyanettir. Bu sadetlerden garaz-ı bilâivaz, hata ve savap şu sefer gâilesi mukadderat-ı ilâhiyyeden ne hal ise zuhûr eyledi. *İnşaallahül mevlâ ve biinayettillâhi taalâ, femen nasrû illâ min indillâh* [36] tebşiriyle devlet-i müeyyede-i muhammediyye bu nusret-i cüz'iyeye ve külliyyeyi haiz olduğu takdirce şu maslahatı sarıp sarmalayıp *filhakikati velcid* [37] vakit kazanup terfih-i memalik ve tanzim-i mesâlike ihtimama himmet olunmak üzere bir serrişte-i cüz'iyeye-i müsâlâha ele geçtiği surette yâveri-i tevfi-k-i rabbanî ile o riştepare vasâtat-ı dest-i ukalâ ile *hablül metin* kılınarak taassubu terk ile bazı mahazîre bakılmamak iktiza eder. Meselâ bir tencere kaynarken kapağının bir tarafına vefa eder etmez hamur henüz namevcut iken tencerenin etrafını sıvamak mülâhazası âbes olup mikdar-ı vafi hamur tedârük olunciyadek altından ateşini almak iktiza eder. Yoksa mikdar-ı cüz'i

[34] في الحقيقة والجد [37] فما النصر الا من عند الله [36] Yani arabaya. [35] اسوء تدبير [34]

hamur ile sıvanır diyerek elde olan hamuru dahi telef edip ellerimizi yakmak bîhûde değil midir? Lâkin nahvet-i beşeriyyenin muktezası düşmana müdâra ettirmez ve mülâyemeti, can istemez. Lâkin Hazret-i Habîbullâh, name-i saadetlerinden lihikmetin lâfz-ı "*Resulullah*," ve hazret-i Ali *kerremallahü vecheh* kelime-i "*Halifetullâh*," *limaslahatın* terk buyrudukları [38] surette şimdilik bizler dahi terkedip giribân-ı ümmet-i Muhammedi dest-i düşmandan halâs etmeliyiz. Sual varit olur ki; "Kefere," *eleddül hisam*'dır; [39] bu mes'ulleriyle de kanaat eylemezler, gene bildiklerini icra ederler. Cevap verilir ki: "bu sual Hazret-i Fahr-i Âlem *sallâllâhü taalâ aleyhi vesellem*'e de varit olur. Zira keferenin müsâlemet-i mahude-i Hüdeybiyye'den sonra gene nakz-ı ahd edecekleri mehbit-i vahy-i ilâhî olan âyine-i zamir-i enverleriyle ruşen iken zâhir ile amel buyurdular. Bizler ise keferenin *bâde budin* sözlerine durmayacaklarına vakıf değiliz., Bu itiraz, cemi-i masebakta vaki olan müsâlâhalarda da variddir. Erbab-ı darb ü harb ile ve muharebe memurlarıyla bir güzelce söyleşilüp benim gibi muharebe kaçkını şair makulesi adamlara itimat etmeyüp erbab-ı vukuf ve şüc'anın ukalâsiyle müşavere eyleyip eyman-ı gülâz [40] ile tehdit ederek hulâsa-i efkârlarını haber alup *minba'd* şu maslahat-ı cesimenin bir suretine bakılmak müntahay-ı efkâr-ı bendegânemdir. Erbab-ı harp, mukavemet edilemez derken bizim sebat edelim dememiz ne faideyi müntiçtir? "Bize ölmeden başka çare kalmadı," diyenlerden mevki-i cenkte ceng ü cidalde bulunanlar icray-ı va'de müsareat etmediklerinden başka belki âr-ı firarı ihtiyar eylediler. Bu takdirce taraf-ı lisandan zuhûr etmiş şecaatlere inanmamak iktıza eder. *Ve levsüllim* içinden biri nefsine bahadır imiş; o bahadır olan şahıs, cemi-i hududa kifayet eder mi? Esas-ı sefer, ölmek üzere mebni olup, "ölürüz," diyenler ölmediği takdirce esasa halel gelmekle artık başka surete vaz'-ı esas etmek iktıza eder. Bazı memurlara türlü türlü müdahaneler *cifirden* ve *fenn-i nücumdan* istihraç ile puslalar verip "*müeyyed min indillâhsınız*," diyenler derhal ric'at eyleyip "bunların yüzünden nusret yoktur," demeye başladılar. Bu makule adamların teşvik ve iğrasiyle başlanmış şeyin neticesinde *hasbünallâh ve nî'mlvekîl* [41] denilerek başka surete bakılmak lâzımgelir. Maslahat, cesamet kesbettikçe bu makulelerden hatıra gelmez türrehatlar zuhûr eder. Hulâsa-i kelâm, yalnız ukalâ, erbab-ı câh olmayıp bunca niamdidegân-ı saltanat-ı seniyyeden her şeye akli varır adamlar vardır. Her sınıfla bir iyice müzakere olunmak lâzıme-i haldendir. Bu

[38] İzzet Molla, burada, Hazret-i Peygamberin, karşı tarafın ısrarı üzerine Hüdeybiyye muahedesine, önce yazılmış olan «Resulullâh» unvanının kaldırılmasına müsaade ettiğine, Ali'nin de yine muhasımlarının ısrarıyla muahededen «halife» kelimesinin kaldırılmasına razı olduğuna işaret ediyor. [39] الداحصام [40] أيمان غلاظ [41] حسبنا الله ونعم الوكيل

perverde-i nân ü nimet-i Padişah olan bende-i bireviyyet ü dirayete sual olunursa mekrûh ve gayr-i mekrûh bir müsaleha suretine bed' olunup hitam-ı maslahatta Şevketli Veliyyünnimetimiz Efendimiz Edirne canibine sevk-i kümeyt-i izz ü ikbal buyurup tahrir-i bilâd ve terfih-i ibad için Memalik-i Mahrûse-i şahane müceddeden tahrir ve taharri olunarak Rumeliye ahsen hâl ile bir nizam verip her ne kadar vücud-ı nazenin-i hümayunlarına sıklet ise de bir iki mah dahi Bursada ikamet buyurulup *bâdehu* vüzeray-ı izama ve hükkâm-ı kirama verdikleri nizamın talimnameleri verilerek tarika-i adâlet ile bir kaç sene Rumelide ve Anadolu'da bir kaç Mora peyda olacağı akıldan baid değildir. Matlûp olan imaret-i memâliktir. Yohsa idare olmadığı surette cihan memalikimiz olsa faide etmez. Meselâ Mora muhacirlerine memâlik-i şahaneden verilen mahiyenin sekiz seneliği birden memâlike tevzi olursa idi ve anlar Çorluda ve sair memâlik-i hâliyede iskân olunmuş olsa şimdiye kadar menafii görülürdü. Benim bildiğim terfih-i memâlik, tevsî-i memâlikten şimdilik hayırlıdır. Bu muharrerata ictisar, haric ezhadd-i ubudiyet olduğunu bilmez değilim. Mücerret ifay-ı hakk-ı nân ü nimet-i padişahî ve akl ü dirayet-i namütenahi-i hazret-i hilâfetpenahîye itimaden hefevat-ı kümeyt-i kalem-i übeydanem, sevabıkı misillü dâmen-i merhamet-i hümayûnlarıyla mestûr buyrulamak bâbında lûtf u merhamet, veliyyinimet-i bîminnetimiz şevketli, kudretli, kerâmetli efendimiz hazretlerindir.

? Birinciteşrin 1828

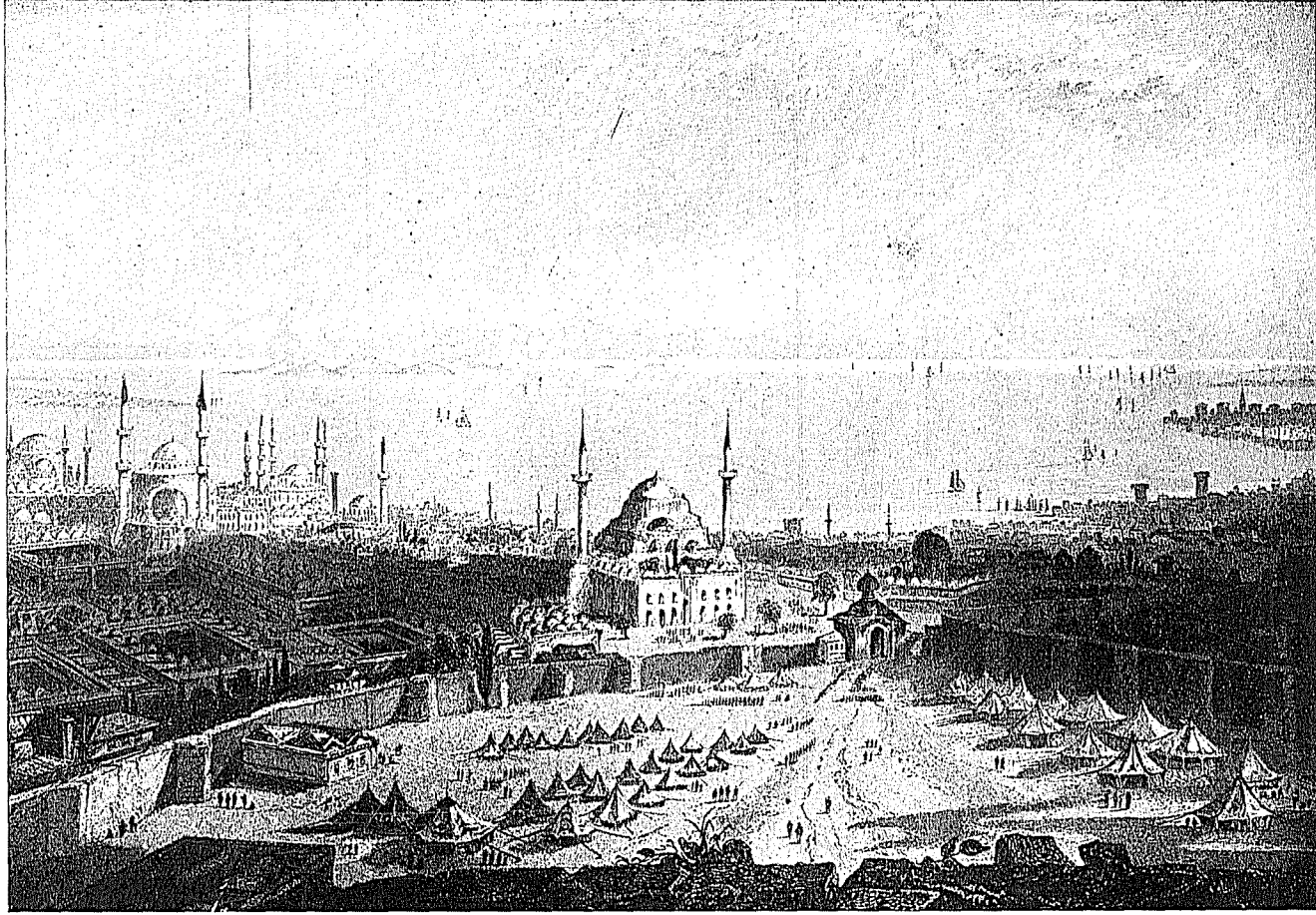
İzzet Molla lâyihasına karşı Âkif Efendinin yazdığı cevap [42]

(Üstüne çizgi konulan ibareler Pertev Efendi tarafından ilâve edilmiştir)

Cümleye malûmdur ki her devletin kıvam-ı imâret-i mülkiyye ve nizam-ı hey'et-i içtimaiyesi eğerçi bermuktazay-ı âlem-i kevn ü fesad, tekkallübât-ı edvâr ile etvâr-ı muhtelifeye tahavvül ve inkılâptan hâli olmayıp ancak üss ü esasının vehn ü halelden selâmeti her ne kadar mebnay-i devlet itibar olunan erkân-ı erbaa-i malûmenin [43] keyfen ve kemmen usûl-i müteditile üzere vaz'-ı mahsus ve hadd-i muayyenî tecavüz etmesine mevkuף ise de ekseriya eshab-ı seyf ü kalemin itidal-i ahvali diğerlerinin nizam-ı halini müstelzim ve müştemil ve bilhusus sunûf-ı askeriyye devletlerin asabesi mertebesinde olarak dahilen hıfz-ı mülk ü raiyyet ve haricen def'-i mazarrat ve celb-i menfaate kuderet, bununla hâsıl olageldiğine nazaran rûkn-ü rekîn itibariyle cümleden ziyade tava-

[42] Lâtîfî Tarihi, cilt 1 (S. 402 — 409), Atâ Tarihi cilt 3 (S. 267 — 275).

[43] Eskilerece devletin esasını teşkil eden dört unsura, yani ricâl, asker, mal ve raiyyeye işâret olunmaktadır.

{The Bosphorus and the Danube William Beattie}

Mahmud II. devrinde Seraskerlik dairesi yapılan
Eski Sarayın avlusunda bir askerî ordugâh
(Şimdiki Üniversite bahçesi)

Tarih Vesikaları dergisi, III.

if-i askeriyenin istikmal-i ahval-i intizamiyesi beyyinüllüzum olup Devlet-i Aliyye-i ebediyyüddevam isâ fil'asıl kuvvet-i kahiresi şark ve garbi ihâta etmiş bir devlet-i azîme iken müddet-i medideden beri erbab-ı seyf itlak olunacak taife-i askeriyyesi bilküllüye mevzu-u aslîsinden çıkarak nice kerre taklîb-i devlet ve ihanet-i veliyy-i nimete ictiraları kendilerine bâis-i izdiyad-ı gavayet ve istilâ olmasıyla Devlet-i Aliyyeye bayağı bir düşmen-i dahilî olmuş ve şecere-i şakavet semere-i vücud-i bedbudlarının her tarafta tekarrür ve inşab-ı bih ü âğsanı [44] cihetiyle kal' ü kam'î [45] muhal derecelerine varmış iken *hamden sümme hamdâ* asr-ı bahirünnasr-ı hazret-i padişahînin muhassenât-ı bediasından ve zat-i humayun-ı şehinşahîlerinin sahibi-i mie-i saniye olduklarına [46] dâl olan teyidat-ı celile cümlesinden olmak üzere taife-i mezbure hayal ü tasavvurdan birün vech-i eshel ile esasından izale ve imha olunarak *bitevfikihi taalâ* müceddeden tanzim-i kavanin-i askeriyeye kudret-i kâmile hâsıl olmuş olup ancak arası çok geçmeksizin bir kaç seneden beri ârız ve mümted olan Rum maddesinin teverrüm ve teşennücü evvel emirde bazı ezhanı tahdiş ile *keenne* Devlet-i Aliyye henüz kuvve-i askeriyyesini lâyikiyle istihsale vakit olmadığından madd-ei mezkûrenin ilerisi gaile-i seferiyeyi müntiç olması takdîrinde zâhîren mehuf görünmüş ve hattâ Akgerman muahedesi gibi *müşkilül icra* mevadd-ı kerihenin kabulü dahi ana mebni olmuş ise de müteakiben canib-i âdâ-y-ı bedhahtân iptidaları *alel itlâk* Rum serbestiyeti tabiriyle ve nihayet-i müzakeratta Mora ve havalisi ve bazı cezirelerden kinaye arz-ı Yunan kaydıyle arz ve ilhah olunan serbestiyet teklif-i kerihinin kabulü ki hadd-i zatında hâlen ve istikbâlen hatar-ı azîm ve mahzur-ı cesîmi müstelzim olacağından *maazallahü taalâ* o makule vücud-ı mülk ü millete âfet-i sırf ve hamiyet-i islâmiyyeye muhalif-i mahz olan teklifin kabulüne kat'â ne cevaz-ı aklî ve ne mesağ-ı şer'î olup belki bunun mazarrat-ı âcile ve âcilesi [47] âmme-i ehl-i islâma şamil olmak hasebiyle adem-i kabulünün neticesi ceng ü cidale müntehi olduğu halde millet-i islâmiyye dahi bu uğurda mal ve canı meydana koyup her gûna şedaid ve mihan-i cihad ü gazayı gözüne alarak merkez-i sabr ü sebatan ayrılmamak üzere canib-i âdâye *kemâkan* red ile cevab-ı kat'î verilmesinin vücubuna icma-i âmme-i ülema ve ittifâk-ı kâffe-i ukalâ, mün'akit ve mukarrer olmuş ve maamafih biraz vakit kazanılmak için ihtiyar olunan enva-ı mudara ve mûmaşattan başka Mora reayası hakkında hadd-i raiyyetin nisab ü

[44] انشعاب بيخ واغصاني [45] قلع وقع [46] Her yüz senenin başında müslümanların halini düzeltcek bir büyük adamın yetişeceğini haber veren hadis'e işaretle XIII. hicrî asrın başlangıcına doğru doğmuş olan Mahmud II. yükseltilmektedir. [47] عاجله و آجله

nihayeti derecesine kadar olabilecek müsaadata muvafakat gösterilmiş
 iken Moskolanın asıl maksad-ı fasidi başka olmak cihetile diğerlerini dahi
 ifsad ile kabul etmiyerek gene serbestiyet maddesi üzerine ısrarları vu-
 kua gelmiş olmaktan naşi canib-i saltanat-i seniyyeden dahi ol veçhile
mütevekkilen alallâhi taalâ teklif-i mezkûrun cevab-ı redd-i kat'isi veril-
 miş idi. *Elhaletü hazîhi* bunun üzerine açılan Rusya seferi bazılarına
 ağır görünerek gûya Mora serbestiyetinde olan mahazîr yalnız Moranın
 mülkiyeti elden çıkmak ve etraftan sair reaya dahi iltihak etmek ve
 Akdenize malikiyetle giderek Morada bir devlet-i cedide olmak misillu
 şeylerden ibaret olduğundan bu mahzurat ile Rusya seferinin mehaziri
 muvazene olundukta serbestiyet-i mezkûrenin kabulü ihtiyar-ı şerr-i cüz'î
 kabilinden olacağından bahsile hemen şimdiden nasıl olur ise olsun
 Rusya muharebesinin müsalemete tebdiline sâyolunup ta *bâdehu* tahsil-i
 kuvve-i askeriyye ile ahz-i sâre fırsat gözetilmesi ve eğerçi bu surete
 nahvet-i beşeriyye mâni ise de sulh-ı Hüdeybiyye'ye kıyasen mudârâ ve
 mümaşat tarikına gidilmesi taraf-ı Devlet-i Aliyyeye hayırhahlık suretinde
 kal ü kaleme alınmış ve bir lâyiha-i acîbe meydana konulmuş olup
 halbuki tefevvühat-ı mezkûre mücerret nefis-i Mora üzerine baz-ı mülâ-
 hazadan ve cereyan eden tedabir-i Devlet-i Aliyyeye bigayri hakkın itira-
 zattan ibaret olarak asıl maslâhatın mütalea-i nefsül emrîsinden sarf-ı
 nazar olunmuş olduğundan akval-i mezkûreye cevaben şu vechile bast-ı
 makal olunur ki evvelâ cümleye malûm olduğu üzere Yunan fesadını
 meydana çıkaran Moskolu olup iptida bu suretle memalik-i islâmiyyeyi
 kolayca ele almak dâiyesine düşmüş ve kaç senelerden beru kavlen ve
 fiilen bu madde ile uğraşarak *nihayetül emir* bu tarikle meramını hod
 behod yürütemiyeceğini cezm ile İngiltere ve Fransaluyu dahi ne takrib
 ise kendisine uydurarak Londra muahedesini vücade getirmiş ise de
bihamdihî süphanehu ve taalâ anımla dahi asıl kuruntusu olan matlûbuna
 kolaylıkla destres olamayacağını anlayıp bir taraftan yâveri-i teyidat-ı
 sübhaniyye ile zat-ı şevketsimat-i hazret-i sahipkiranînin *an bean* teksir-i
 ecnad ve i'dad-ı esbab-ı cihada, mâni ve müzahimsizce sarf-ı himmet
 ve ikdam-ı şahanelerini göricek bunun sonu nereye varacağını ve *inşaal-
 lâhü taalâ* kazdığı kuyuya kendisi düşeceğini ihsas ederek şuna meydan
 vermemek ve dâiye-i mağruranesini bir yürüyüşle fiile getirmek fikrine
 düşmüş olduğundan şunu bunu vesile ederek ve bilâhare kemal-i gurur u
 nahvetle nakz-ı ahd edüp Memâlik-i Mahrûseye yürümüş ve evvel ü ahır

bunun asıl meramı ne idüğü gün gibi meydana çıkmış olduğundan bunca senelerdenberi tarafı Devlet-i Aliyyeden bu yola sarfolunan mâl ve telef olan nüfus ve çekilen emekler ve dökülen âb-ı ruy-i ehl-i islâm cümleten heder ve hebâ olmak üzere âkibet gene Moskolunun sözü ile Mora serbestiyetinin kabulünde mehâzır-i mezkûreden başka bunun üzerine bundan sonra Dersaadete ve sair Memâlik-i Mahrûseye gelip gidecek Moralıların ehl-i islâma vâki olacak tahkir ve izdiraları ve davaları zuhurunda ehl-i islâmı mahkeme yerine Mosko elçisine ve konsolosuna götürmeleri misillu nice şeylere ki havsala-i islâmiyye tahammül etmek değil tasavvuruna zihin mütehammil olmiyacak nihayetsiz fenalıkların tecvizi hakikatte meselâ hariçte bir kimesnenin bilerek tenavül-i semm-i- muvakkat ile bakiye-i ömr ü zindegâniden berhordar olmamaklığı ihtiyar etmesinden hiç farkı olmadığından mâada serbestiyet maddesinin asıl düşünülecek yeri nefsi-i Moranın mülkiyyet ve riayyeti olmayıp belki yarın Mora ve havalisi ve mülhak olacak cezire ahali istedikleri kadar gemilerle ve serbestiyet bayrağıyla Karadenizde âmedşüd etmek üzere Dersaadete vürud ile Halic-i Kostantiniyyede *biaynihi* sair Moskolü gibi diledikleri kadar yatıp ve birperva İslâmbul içine yayılıp hemcinsleriyle üns ü ülfet ve evlerinde beytütet ederek *lâmehale* anlar bunları ifsada sâi ve bunlar dahi bittabi anlara mail olacaklarından ve bir milletin birazı serbest ve birazı taht-i raiyette mahkûm olmak mümkün olmayıp beher hal her ne veçhile olur ise iki seneye varmaksızın serbestiyet maddesi bunlara dahi sirayetle cümlesi baştan çıkacağından şüphe var mıdır? Ve eğerci ileride “şöyle davranırız, böyle yaparız,, yollu lâkırdılar söylenir ise de şimdiki davranışı hebâ etmek isteyenler böyle sözleri eğlence kabilinden olarak söyleyip her bâr bizden evvel düşman davranmakta olduğu misillu bilfarz bu kerre dahi istedikleri serbestiyet yalnız dedikleri mahalle tahsis ve tahdit olunur hulyasiyle kabul olunup ta yarın bir kaç mahtan sonra iptida Ağ-riboz ve bâdehu Selânik ve Aynaroz ve bâdehu Filibe ve Edirne ve bir aralık ta Bulgaristan reayâsı haklarında dahi Moskolü birer birer iddiaya teşebbüs ile meselâ “Selânik valisi şöyle ediyor, ehali-i islâm şöyle yapıyor, reâya fukarâsı imparatora arzihal gönderip istirham ediyorlar; Moraya nisbetle buna Devlet-i Aliyyenin müsaadesi bir şey demek değildir, şöyle böyledir,, diyerek iptidası suret-i recada ve giderek hayyiz ısrarda teklif eylediklerinde işte ol vakit biz dahi baş başa verip meş-veretimizde kullanacağımız akıl gene böyle olur ise cümlemiz “Mora ve bu kadar yerin serbestliğini kabul ve icra etmişken şimdi böyle bir

küçük yer için sefer mi açalım?,, diyerek işte birer birer *hâh ve nahâh* gene böylece kabul olunacağı ve nihayet ucu nereye dayanacağı ednâ teemmül edene zâhir ve hattâ sefer-i sabık akibinde yalnız afv-i cerâyim zeminiyle Bükreş ahitnamesine ithal olunan Sırp maddesi giderek ne suret kesbedip Akgerman muahedesi ise ne hey'ete girdiği buna delil-i bâhirdir. İşbu şumul ve sirayet mehaziri şekk ü şüb-heden müberra olduğu takirce tahassul edecek hükûmet-i cedîde Morada mı olmuş olur ve ol halde Devlet-i Aliyye tahsil-i kuvvetle ahz-i sâr etmeğe meydan kalır mı? ve bu suretle bu maddenin kabulü ihtiyar-ı şerr-i cüz'î mi addolunmuştur ve Kırım serbestiyeti fıkrası o makule müddeay-ı sahîfin nakzına delil-i vazih iken bilâkis müddea makamında ityan olunması âyâ ne gûne tasavvurdan neş'et etmiştir? *Elhâletü hâzihi* esbab-ı fevz ü galebe meydanda ve *hamden lillâhi taalâ* her veçhile teyidat-ı rabbanîyye müşahede olunmuş ve olunmakta iken şimdi bugünkü günde Devlet-i Aliyye Mora serbestiyeti gibi din ve devlete mazarrat-ı azîmesi olan maddeyi kabul etmek üzere sulha yalvarmağa neden muztar ve mecbur olmuştur ve bilfarzivetkâdîr müsalemete râğbetle cerh ve tadil suretinde bazı şurûta raptolunsa bile Moskolanun asıl meramı ne idüğü bilinmiş ve bu kadar dava ile meydana çıkmış iken mâdameki avn ü inayet-i Hak ile taraf-ı Devlet-i Aliyyeden bir batş-ı şedid görüp te kurduğu dâiyeden nâ ümit olmadıkça aktolunacak şurûtun faidesi olur mu? Uhûd ve şurût dedikleri ancak her devletin kuvvet ve mükneti sayesinde mahfuz ve mer'iyülicra olabilip yohsa birbirini gözüne kestirdiği anda hiç kimesne kat'â ahid ve şart demeyip elinden geleni icraya kıyam eyledikleri aşikâr değil midir ve hâlâ bâdi-i niza-i kül olan Rum maddesi ve buna müdahale etmek hangi devletin uhûd ve şurûtunda mûnderiç ve hangi ahidnamede mesağ mündemiç idi ve "bundan sonra Moskolanun bir gûna tasaddiyatı olmayacağı neden malûm?,, denilerek *keenne* hüsn-i zan meslekine zihap ve din ü devletleri yolunda can ve baş ile iltizam-ı sıdk ü istikamet eden memurîn-i muvahhidîn hakkında sû-i zanna şitap etmeklik neden iktıza eylemiştir ve işbu sefer-i nusrat uğrunda *ibtigaen limerdatillâhi taalâ* hazine-i mekârim define-i hazret-i padişahî ve beytûlmalden sarfolunan akçe hakkında "telef,, tabiri irat olunmuş ise de acaba Moskolanun Akgerman muahedesi iktızasınca müddeası olan tazminattan başka ola-

rak işbu sefer için dahi başkaca iddia edecği akçe bahsinden kailin haberi olmamış mıdır? Kaldı ki evail-i bi'set-i hazreti nebeviyyede Kayâsıra ve Ekâsire'ye name-i devlet irsal buyrulmadığı misillu Ocağ-ı mülğanın def'ine istinaden ihtiyar-ı hatar caiz değildir demek ne demektir? Devlet-i Aliyye Yeniçeri ocağının imhasından sonra Moskoluyu dine davet zımında mı sefer açtı, yohsa Moskoluyu memleket-i islâmiyeyi kendi reayası yediyle istilâ etmek garazını tahsil için sefer açıp Devlet-i Aliyye dahi şahabet-i din-i mübin için meşakkat-i cihadiyeyi ihtiyar etmek mi lâzım geldi? Bu misillu kıyası-ı vehmî vesair buna mümasil kelâm-ı vâhi ile Devlet-i Aliyyeyi azimet-i sabitesinden tahvile çalışmak ve bugünkü günde cümle ümmet-i Muhammed, Hak Taalâ Hazretlerinin nusret ve ihsanına gönül bağlamışlar iken «her zaman nusret-i Hak olacağı neden malûm?» diyerek haşa ki Hazret-i Allâha sû-i zan ile ehl-i islâma yeis' vermek ne veçhile caiz görülür? Dinimizde bir müslümanın iki düşmandan firarı haram olup Moskoluyu bundan böyle Devlet-i Aliyye aleyhine nihayet iki yüz bin asker dahi imal edebildiği takdirde şer'-i şerif hükmünce Devlet-i Aliyye yüz bin asker cem'ine muktedir değil midir ki o makule zarar-ı âmî müştamil olacak sulh-i kerîhe izhar-ı riza etsin? Eğer «bizim askerimiz cümleten muallim değildir» denilir ise vakiâ mukabele bilmişil usulünün icabı müselleme ve inşaahllâhü taala Cenab-ı Hak ol kudreti dahi ihsan etmesi ümid-i vâsik ise de ne çare düşman fırsat vermemekle şimdi hakikat-i halde düşmanın teklifine göre mevcutlarımızla mukabele ve mukavemete şer'an memur muyuz? Yohsa kıyamete kadar ahkâm-ı şerifesi-nin bakasını mutekit olduğumuz Kur'an-ı Azimüşşanın hâşâ bu hükmü muattal olmuştur demeğe mesağ var mıdır? Asker-i islâmın adem-i sebatı ve ittihad-ı kulûbun fikdanı sadedleri ise akvâl-i meşruhanın kaili misillu akıl ve dirayet erbabından madud olanlar hanelerinde oturup dururken mukaddemden icma-i âmme ile ihtiyar olunan sefer-i humayûn maslahatında kendileri mücerret hevâcis-i nefsanıyyeye ve gûya kendi kuruntularında âherin dahi şirketi vâhimesine tebaiyetle kavlen bile sebat edemediklerini meydana koymakta iken avam-ı nânstan bazılarının fiilen muharebede adem-i sebatlarını ne veçhile tâyip edebilirler? Tabakat-ı nâs mütefavit olmağla herkeste mertebe-i havas [48] üzere ittihat şart olmayıp avâmın itaat ve inkıyatları ittihad-ı kalbe mahmûl olacağından başka belki anların sebatı havassın ittihad-ı kulûpta sebatına mevkuftur. Ukul-i müctemia ve efkâr-ı mütelâhika ile cereyan eden re'yü tedbiri mücerret ağraz-ı nefsiyyeden nâşi tahtie eden kimsenin acaba yalnız kendi aklı ile yaptığı tedbirin isabetine itimat ne delil ile müspettir? Tedbir-i mülk

[48] خواص

maslahatının tedbir-i menzilden bilicmal istidlâli mümkün olmağla Rum serbestiyetinin cevaz-ı aklisini kail olan zat acabâ istihdam eylediği ser-i âbdarını bir düşmanın ibramıyla kendi dairesinde serbest etmeği tecvîz eder ve ol halde mal ve canından emin ve rahat olur mu? Şurası mutalea olursa o makule tefevvuhata ne mahal ve mecâl kalmıyacağı bedihîdir. Esfar-ı sabıkada Moskolun tarafından bu makule muzır teklifler madûm ve Ocağ-ı mülganın düşmandan bedter fesad-ı dahilileri malûm iken ol vakitlerde bile nasıl olur ise olsun, denilmiyerek harp ve sulhten şan ü şevket-i saltanat-ı seniyye gözetile gelip *lillahil hamdü velminne* şimdi ise fesad-ı mezkûr bertaraf ve Devlet-i Aliyyenin her tarafa emir ve iradesi nafiz ve cari ve asakir-i islâmiyye yaz ve kış fevc fevc mütevarid iken ifay-ı fariza-i cihattan irâz ile düşmanın dediğini yapmağa özr-i şer'î ve tevil-i sahîh-i aklî nedir? Çünkü şimdiki halin emr-i mudârâda sünnet-i seniyye-i hazret-i nebeviyyeye kıyâsı sahîh olduğu surette gazve-i Ahzâb'ta *bihikmetillâhi taalâ* bir taraftan kaht u galâ ve bir taraftan berd ü sermâ ve bir taraftan şiddet-i muhaceme-i âdâ derkâr iken ol halde nusret-i ilâhiye zuhuruna kadar on iki bin müşrikine üç bin zat ile mukabelede sabr ü sebat buyrulduğuna kıyasen taraf-ı saltanat-ı seniyyeden dahi bu sefer-i humayûnda asâkir-i mevcude ile *mütevekkilen alallâhi taala ve mütevessilen bi rûhâniyyeti resulihil mücteba* sebat ve sekinet ile dayanıp durmak niçin meşru ve sahîh değildir? Bahusus sulh-ü Hüdeybiyye Hazret-i Resul-i Ekrem *sallallahü taalâ aleyhi ve sellem* efendimizin cânib-i Mekke-i mükerremeye teşriflerine sanâdîd-i Kureyş'in mümanaatı sebebile vaki olup gazve-i Ahzâb'ta ise gürûh-ı müşrikîn bil-ittifak izhar-ı kin ederek Medine-i münevverenin üzerine gelmiş oldukları gibi şimdi dahi düşman-ıdın bizim üzerimize gelmiş olduğundan gazve-îmübareke-i mezkûrede icra buyrulmuş olan sünnet-i seniyyeye ittiba dahi akvâ değil midir? Eğer anlar hezimet-i Ahzâb ile mübeşşer idiler denilirse biz şimdi Moskolunun inhizamından ye'sile mi memuruz?

Maamafih harp ile sulh ikisi dahi meşru olduğundan din ve devletimize nafi ve vakt ü hal ü maslahatımıza muvafık olabilecek musaleha-i hayriyye serriştesine destres olduğumuz halde elden çıkmamasına sa'yü itina olunacağı âşikâr iken bil'akis taassup ve istiğna azviyatı neden neş'et ediyor? Eğer meram-ı hakikî ifay-ı hukuk-ı nimet ve icray-ı şarita-i hayr endişî ve hamiyetten ibaret ise bu günkü günde Devlet-i Aliyye ve millet-i islâmiyyeye hayırhâhlık elinden ve dilinden geldiği kadar mücerret muhafaza-i din-i mübin için olunan ittifak ve ittihadada günden güne takviyet vermeğe himmet etmektir. Yohsa bir takım akvâl-i mûtarizane ile müslimîn beynine tefrika-i kelime ilka ve ittifak-ı âmme

ile tutulan tedbiri tahtıye kalkıp ta teşviş-i ezhana sâyetmek hadd-i zatında hayırhâhlık değildir. Velhasıl Moskolanun sair kabulü müteazzir teklifat-ı anifesinden kat'-i nazar yalnız şu Rum serbestiyeti madde-sinde evvel ve âhir mutalea olunan mahâzır-i azime mücerret mazarrat-ı maliyye ve mülkiyyeden ibaret olmayıp maazallahü taalâ bunun ilerisi işbu Devlet-i Aliyye-i Muhammediyyenin ve sayesinde mahmî olan din-i mübînin zevalini müeddi olacağından mukteday-ı ümmet olan Zat-ı Şevketsimat-ı Hazret-i Padişâhî *dame filhıfzıl ilahî* efendimize lâzime-i imamet ve hilâfet-i şehinşâhileri üzere din-i islâma nusret ve sahabet etmek uhde-i seniyye-i zıllullâhîlerine vacip olduğuna binaen Rabbimiz taalâ hazretleri tükenmez ömürler versin. Anlar muktezay-ı hamîyyet ve salâbet-i mülûkâ-neleri üzere şân ve şevket-i islâmiyenin vikayetinde tamam hakk-ı hilâfet-i kübralarını yerine getirip ruh-ı âlem olan mübarek vücûd-ı humayûnlarına mücahedat-ı seferiyyeyi ihtiyar buyurdular. Perverde-i nimet-i bigayetleri olan bendegân-ı devlet-i Aliyyeleri ve sair vazî' ve şerîf ve sagir ve kebir bilcümle müminin ve muvahhidînin üzerlerine dahi vacip olan, zıllullâh ve padişah-ı âlempenah efendimiz ile beraber Hazret-i Allah ve Resulüllâh için müslümanca davranıp bu uğurda mâhasal-ı vüs'ü iktidârımızı sarfeylemek ve üç günlük dünyaya saadet-i ebediyyemizi feda etmekte üzere sıdk ile çalışmaktır. Ve vallahil âzim bunun gayeti müslümaca bir davranıştan ibaret olup öylece tutuldukta havl ü kuvvet-i hazret-i Huda ile cihan bir taraf olsa gene ehl-i islâm galip ve muzaffer olacağında şek ve şüphe yoktur ve mâdameki ehl-i iman; iman ve itikadımız bunun üzerine müesses olmak lâzımdır. Hemen Cenab-ı Rabbül âlemîn zat-ı şaha-metsimat-ı hazret-i padişahîyi ömür ve şevket ve ikbal-i nâmütenahi ile serir-i saltanat-ı seniyyelerinde ebedmekin ve seyf-i ahizülhayf-i kahru satvet-i cihanbânilerin sineşikâf-ı âdây-ı din eyleyip cümleyi rizay-ı humayûnî-şahanelerine muvafık hidemata muvaffakiyetle saadet-i dâreyne mazhar eyliye âmin.